

16. Poems of Places Edited by Henry Wadsworth Longfellow. – Boston : Houghton, Osgood and Company ; Cambridge : The Riverside Press, 1878. – Vol. 20. – 247 p.
17. Szchublewski J. Modrzejewska. Zycie w odslonach / Jozef Szchublewski. – Warszawa : W-wo W. A. B, 2009. – 677 s.

УДК 821.161.2-31

*Світлана Бородица
(м. Тернопіль)*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ В РОМАНІ “СЛУГА З ДОБРОМИЛЯ” ГАЛИНИ ПАГУТЯК

У статті з’ясовано й проаналізовано специфіку художнього моделювання образу персонажа в романі “Слуга з Добромиля” Г. Пагутяк, осмислено його художню багатогранність, характер взаємодії традиційного й оригінально-авторського в новому літературному варіанті; окреслено феномен художнього втілення образу Слуги з Добромиля на змістовому та формотворчому рівнях тексту.

Ключові слова: жанр, магічний реалізм, міфологізм, нарація, роман, химерна проза, художній образ.

Бородица С. В. Трансформация художественного образа в романе “Слуга з Добромиля” Галины Пагутяк. В статье выясняется и анализируется специфика художественного моделирования образа персонажа в романе “Слуга з Добромиля” Г. Пагутяк, осмысливается его художественная многогранность, характер взаимодействия традиционного и оригинально-авторского в новом литературном варианте; очерчивается феномен художественного воплощения образа Слуги из Добромиля на смысловом и формообразующем уровнях текста.

Ключевые слова: жанр, магический реаллизм, мифологизм, наррация, роман, причудливая проза, художественный образ.

Boroditsa S. V. The Transformation of the Artistic Image in the Novel “The Servant from Dobromyl” by Galina Pahutyak. The article states and analyzes the specificity of the personage’s image artistic modeling in the novel “The Servant from Dobromyl” by G. Pahutyak, its artistic versatility, the nature of the interaction of traditional and original-author in the new literary version are comprehended; the phenomenon of artistic personification of the Servant of Dobromyl image on semantic and text form making levels are described.

Key words: genre, magical realism, mythologism, narration, novel, bizarre prose, artistic image.

Постановка наукової проблеми та її значення. Роман “Слуга з Добромиля” української письменниці Галини Пагутяк, яка 2010 року стала лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка, – виняткове явище сучасної української літератури, оскільки синтезує ознаки “якісної історичної і «химерної» прози” (Тетяна Трофименко, “АртВертеп”).

Романістика львівської письменниці все частіше стає об’єктом дослідження вчених. Водночас її творчість у сучасній літературознавчій науці ще недостатньо висвітлена. У студіях, присвячених літературному дискурсу останніх десятиліть, окремі її твори проаналізовано лише в межах певної загальної теми. Наприклад, Т. Тебешевська-Качак [6] досліджує творчість Г. Пагутяк у контексті “експериментальності” в змістовому й жанрово-стильовому аспектах. О. Корабльова [3] аналізує екзистенційні тенденції романістики письменниці. Н. Ткачик [7] акцентує увагу на внутрішньому світі героїв твору – *чоловіка й жінки*. Прозі Г. Пагутяк присвячено окремі статті й рецензії В. Агеевої, Т. Бовсунівської, Я. Голобородька, Р. Мовчан, Є. Нахліка, В. Неборака, Н. Синицької, В. Третяк та ін.

Жанрово-стильові особливості творів Г. Пагутяк літературознавці й критики характеризують по-різному. Наголошують, зокрема, на їхній закоріненості в магічному реалізмі, аргументуючи це синтезом реальності й містики, вірою в існування інших світів, вільним оперуванням художнім часопростором [6, 51–58]. Т. Гундорова співвідносить її творчість із жанром фентезі, посилаючись на наявність фантастично-казкових трансформацій [2]. Інші ж (В. Агеева, Н. Кирюшко), акцентуючи увагу на домінуванні уявної дійсності, художньому відображенні віртуального чи магічного світів, – із фантастикою. Однак, попри деякі розбіжності, бачимо певну однотайність дослідників у виокремленні характерних рис індивідуального стилю письменниці – вільне оперування часовими вимірами, тяжіння до множинності часопросторових моделей, відтворення трагічного світосприйняття персонажів, порушення проблеми духовної деградації та морального зубожіння сучасного суспільства, екзистенційні мотиви самотності, відчуженості, покинутості, конфлікт митця з дійсністю тощо.

Отже, **актуальною** є потреба узагальнити й систематизувати фрагментарно окреслені особливості індивідуального стилю Г. Пагутяк, обґрунтувати належність романного дискурсу письменниці до химер-

ної прози. З іншого боку, аналіз романів Г. Пагутяк у контексті національної традиції дає можливість глибше розкрити особливості образотворення письменниці, що виявляються через тяжіння до містичності, символізацію дійсності, конструювання іншої, “персональної” реальності.

Мета статті – системний аналіз поетико-стильових концептів образу персонажа як індивідуальної жанрово-стильової домінанти, органічного складника “химерної” романістики Галини Пагутяк. Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: дослідити художню багатогранність, специфіку моделювання образу персонажа в художньому дискурсі авторки; визначити основні типологічні компоненти моделі образу Слуги, проаналізувати його естетичну функцію на рівні тексту; простежити співвідношення історичних фактів, міфологічного світогляду й казкового світобачення в зображенні реального та фантастичного образу головного героя роману “Слуга з Добромиля”.

У контексті західноєвропейської та української літературних традицій проза Галини Пагутяк на межі ХХ–ХХІ ст. звучить особливо актуально.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Художній образ – складно організоване художнє ціле, яке вітчизняні вчені трактують неоднозначно. У сучасному літературознавстві існує широкий діапазон міметичного трактування цієї категорії: від розуміння літературно-художнього образу як відображення емпіричного світу до художньої трансформації лише якоїсь сторони, окремої реалії чи фрагмента дійсності, що існує поза літературним твором [4, 416]. Художній образ пов’язує текст і твір в органічне ціле, оскільки виникає на основі текстуального мовлення і формує твір як інтенціональний об’єкт у свідомості (уяві) реципієнта, допомагаючи йому пізнати світ і себе в ньому.

Утілення та функціонування художнього образу в романі “Слуга з Добромиля” Галини Пагутяк засвідчують про його специфіку, котра полягає в тому, що письменниця сполучає два різні віддалені світи – загадкове середньовіччя (“Слуга з Добромиля. Близько 1287 року”, “Спас, близько 1294”, “Лаврів, 1302 рік”, “Доброміль, 1302 рік”, “Дорога, 1303 рік”, “Доброміль, 1581 рік”) і фатальну середину ХХ століття (“Лаврів, 1939 рік”, “Слуга з Добромиля, 1939 рік”, “Доброміль, 1949 рік”, “Слуга з Добромиля, 1949 рік”, “Слуга з Добромиля, ще 1949 рік”). Обидва світи зображені в межах галицького топосу й міфокультури.

Їх сполучення та перехрещення здійснюється за допомогою фабульної і наративної участі персонажа [1, 294], який, за романними реаліями, народився в межах 1287 року, потім діє у 1581, 1604 та 1649 роках і бере участь у подіях 1949 року. Слуга з Добромиля – дхампір, мати якого була відьмою, а батько – живим мерцем або упирем – народжений через три роки по смерті свого батька [5, 81]. Ці містичні події визначили долю героя: з народження через своє дивне, “опирське” походження приречений бути самотнім, вигнанцем, чужим серед людей. Галина Пагутяк культивує мотив “зміненої дитини”, котра не має місця серед людей і тому змушена шукати його спочатку серед вовків, згодом у монастирі, при дворі князя тощо. Письменниця лише кількома рядками інформує про дитинство майбутнього Слуги, але навіть такі скупі відомості визначають майбутню долю головного героя: людська ненависть знищила матір Слуги на вогнищі і, як наслідок, хлопець стає слугою Купця з Добромиля – могутнього опира, Старшого в Ордені Золотої Бджоли.

Отже, в образі Слуги з Добромиля письменниця синтезувала людське й демонічне, надприродні вміння (жарини з багаття не обпікають долоні дитини; рана від меча відразу гоїться; зерно, яке сів хлопець, не скльовували птахи; кулі навіть не долітають до нього й ін.) і сентиментальність: “Під моєю рукою билося серце майбутнього. Воно ще належало жінці з тоненькими руками і ногами, яку мучив молодий голод. Я чудувався і жахався. Бо в лоні цієї жінки визрівав цілий світ, інший, ніж той, у якому я жив досі... І якби я міг вмерти, то вмер би просто зараз, біля ніг тієї жінки. І відкрилося мені моє призначення: якщо врятувати хоча б одну істоту, то разом із нею врятуєш цілий рід – дітей, онуків і правнуків. І я вступив із цим дитям у новий, сімнадцятий вік, жахливий і прекрасний, бо почув під пальцями пісню життя, яку так довго шукав” [5, 253]. Мандри різними часовими просторами та споглядання людських бід формують чітку філософсько-етичну й естетичну систему світобачення персонажа. Як наслідок, він шукає своє місце в житті – “юнак, що свого роду шукає” [5, 154], а тому відповідно до ситуації змінює маску: Позичений, Сівач, служка й послухник Сильвестр у монастирі, придворний куштувальник у князя Лева, лицар Ордену Золотої Бджоли, пацієнт добромильської божевільні. Різні іпостасі та сімсот років потрібні Слuzі з Добромиля, щоб виконувати свою місію опікуна над Орденем Золотої Бджоли, що оберігає Галичину й дбає про її

добробут. За романом Галичина тричі переживала історичні та соціальні катаклізми: винищення волинським князем Романом Мстиславовичем галицького боярства; авантюрний похід Мнішків із Лжедмитрієм на Московію, що знекровив Річ Посполиту; тривале панування антигуманної більшовицької влади. Місія Слуги з Добромиля чітко прочитується в тексті: “Бджоли мусять боронити свій галицький вулик. І найліпші ті, хто не губить жала і не вмирає по тому” [5, 249], “Був би я незмірно радий, якби кожен лишався на місці, призначеному його стану. Се – найважливіша річ, особливо, коли йдеться про нинішні тривожні часи. Найменший переступ відгукнеться через віки” [5, 272].

Моделюючи різні часопросторові площини художнього світу в романі, письменниця надає їм ознак замкненого, тобто герметичного простору, недоступного для проникнення сторонньої людини. Цей хронотоп увиразнює персонажну структуру твору, передусім світогляд героя, демонструє моральний занепад суспільства або ж його духовний розвиток. Концептуальним є образ монастиря, у якому знаходять притулок спочатку монахи, а потім психічно хворі, хоча в контексті доби божевільними їх важко назвати; у монастирі Слуга з Добромиля рятує повстанську сім’ю, але він не може порятувати від людської підлості, підступності, зради. У монастирі, збудованому на горі, де головний герой колись поховав обгорілі кістки старшого опиря – Купця з Добромиля, – триває одвічна боротьба добра і зла, Слуги з Добромиля та капітана НКВС, і саме на порозі Божого дому вона й закінчується, що засвідчують рядки роману: “І вони йшли, двоє слуг, один темний, другий світлий, а куди ніхто не знає. (...) Що їм історія, що їм пам’ять? Добро немає історії. Є лише історія Землі, на якій випадково оселилися люди” [5, 326].

Письменниця моделює мікросоціум дхампирів, насамперед опирів – Купця з Добромиля та Купця з Перемишля, чуйності й людяності яких симпатизує. Крім того, Купець із Добромиля та його послідовники намагаються захистити представників людського роду не так від насильства, як від духовного та морального падіння. А соціум авторка трактує як невблаганний і безжальний, оскільки історія людей утілює жорстокий і бездушний фатум. У “Слузі з Добромиля” Галина Пагутяк змальовує передусім духовно-інтелектуальну панораму буття, внаслідок чого цей текст постає романом наративних рефлексій, зумовлених

містико-історичною ретроспективою [1, 296]. Так, антагоністами в тексті є дві непоборні сили – сила Дракона та Золотих Бджіл, які протягом століть ведуть непримиренну війну. У ХХ столітті зло персоніфікується в образі радянської імперії, слуги котрої ототожнюються з образом антихриста – капітана НКВС [5, 320], який отримує вампірську насолоду від убивств безневинних людей.

Основна розповідна форма роману – гомодієгетична нарація (від імені Слуги з Добромиля), що синтезує в тексті зображальну конкретність і рефлексійну абстрагованість, оскільки Слуга з Добромиля не тільки викладає хронотоп власного життя, а й розмірковує над його сенсом, призначенням [1]. Внутрішні роздуми головного персонажа, який вважає себе духовною натурою, шукачем онтологічних істин, засвідчує його схильність до конкретних висновків і широких узагальнень, у формулюванні яких він убачає найвищий смисл свого дхампір-існування – у підтримуванні духу “бджіл”, щоб галицька земля була “незалежною і процвітаючою”: “Свобідним край стає не тоді, коли на трон сідає мудрий володар, а коли з’являється багато вільних людей серед різних станів. Тоді немає потреби йти по коліна у крові, шукати ласки в сильніших сусідів. Бог проливає благословення на такий край, а не плаче над його нещасливою долею” [5, 303]. Отже, письменниця в образі дхампіра-слуги втілює найкращі моральні риси людства, руйнуючи традиційні канони українського світобачення, за якими “нечисті” через свою гріховну природу не наділені етичними якостями.

Образ Слуги з Добромиля Галина Пагутяк ідеалізує, надає йому нового звучання не лише з позиції автора-наратора, а й характеризує його вустах другорядних ситуативних персонажів, які вірять у вище призначення дхампіра-охоронця. Слуга з Добромиля є своєрідним оберегом своєї землі, хоча ніхто не бачив його справжнього обличчя, тому що являється людині в подобі того, кого вона хоче бачити, найчастіше – янгола. Він – слуга віри й душі, особливо останньої, оскільки “душа -- важніша” [5, 280]. Його місія – “виправляти заподіяну кривду, пом’якшувати зло” [5, 64]. Зауважимо: люди майже не діють у романі, виокремлюється лише той, хто здатен на вчинок, обрані. Сам учинок авторка трактує просто й геніально: “Можна завоювати півсвіту і лишитися одним із натовпу без імені і слави, а можна врятувати один рукопис і стати тим, кого запам’ятають на все це та

інше життя” [5, 145]; “Важливо не лише те, що ти робиш, а й те, як ти дивишся на світ” [5, 201].

Художній образ Слуги з Добромиля – поціновувача й переписувача церковних книг, знавця латини, грецької та кількох європейських мов, благодійника, торговця сіллю, служки найстаршого серед галицьких купців, дивного душевнохворого з добромильської божевільні – в однойменному романі трансформується за допомогою різних засобів характеротворення – діалогів, монологів, авторських описів, відступів, взаємодії з іншими персонажами, рефлексій про життя, ставлення до природи тощо. Ці численні складники визначають особливості моделювання багатогранного характеру головного персонажа, адже проза Г. Пагутяк не лише реалізує бароковий принцип “повчати, зворушувати і розважати”, а й значною мірою характеризується варіативністю, переакцентуацією, відродженням традиційних сутностей у нових формах. У романі “Слуга з Добромиля” майстерна українська інтерпретація європейських сюжетів про “змінену дитину” та “юнака, що свого роду шукає” набуває нового звучання. Галину Пагутяк цікавить не чарівник, а Слуга – колоритний безсмертний персонаж маленького західноукраїнського містечка, пригоди якого зображено на тлі вибраних епізодів національної історії та подій міфологічного забарвлення, які переростають у притчу про порядність, вірність, милосердя і про зло, спричинене відсутністю любові, добра, співчуття. У результаті внутрішньої боротьби герої доходять розуміння, що Царство Боже існує в душі людини й лише віра в нього та прагнення віднайти його в собі дозволяють пізнати щастя і духовно поєднатися з Богом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Химерний роман “Слуга з Добромиля” будується на основі фольклорних образів та мотивів, де письменниця відживлює народнопоетичне світобачення, творчо осмислює та трансформує втілені у фольклорі етичні й естетичні ідеали. Тому всі художні образи твору тісно взаємопов’язані, гармонійно доповнюють один одного, а сам роман прочитується як історія-притча без закінчення, коли читач домислює та інтерпретує текст по-своєму. Письменниця в романі сконструювала складну модель онтологічних та гносеологічних колізій, трансформуючи при цьому загальновідомі біблійні, міфологічні, фольклорні сюжети, образи та мотиви, що дає змогу виділити основні ознаки її

химерного письма: приховану гру уяви, фантазії зі звичними, буденними епізодами як модерністське розгортання наскрізної метафори; притчевість, філософічність; увагу до внутрішніх гуманних потенцій людини; маніпулювання читацьким сприйняттям; наявність фантастичних і міфологічних елементів тощо.

Література

1. Голобородько Я. Irratio-world Галини Пагутяк / Я. Голобородько // Кур'єр Кривбасу. – 2008. – № 5–6. – С. 287–296.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
3. Корабльова О. Художні версії проблеми самотності у сучасній жіночій прозі : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. Корабльова. – К., 1999. – 20 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : 1997. – 752 с.
5. Пагутяк Г. Слуга з Добромиля : роман / Г. Пагутяк. – К. : ПП “Дуліби”, 2006. – 336 с.
6. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості прози Галини Пагутяк (жанрово-стильовий аспект) / Т. Тебешевська-Качак // Слово і Час. – 2006. – № 9. – С. 51–58.
7. Ткачик Н. Міфологічна парадигма внутрішнього світу повісті Галини Пагутяк “Захід сонця в Урожі” / Н. Ткачик // *Studia Methodologica* : альманах. – Т., 2008. – Вип. 25 : Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність. – С. 188–193.
8. Третяк В. Галина Пагутяк: Урок І. Життєвий і творчий шлях. Огляд прозових творів письменниці (матеріал до уроку) / В. Третяк // Українська мова та література. Шкільний світ. – 2008. – № 13–16. – С. 74–77.

УДК 81'38:821.162.1

*Юлія Васейко, Тетяна Масицька
(м. Луцьк)*

УКРАЇНСЬКИЙ ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР ПОЕЗІЙ ЮЗЕФА БОГДАНА ЗАЛЕСЬКОГО

У статті висвітлено семантичне наповнення та функціональне навантаження українського ономастичного простору творів польського поета-романтика Юзефа Богдана Залеського, проаналізовано власні назви, співвідносні з